

ANNA BOGUSZ

absolwentka Instytutu Historii (2006/2007)

STRAJK SZKOLNY 1905 R. W SIENNICY¹

Siennica położona jest w odległości 11 km, na południe od Mińska Mazowieckiego przy szosie biegnącej z Mińska do Latowicza. Istotny wpływ na dzieje tej miejscowości, miało umieszczenie w byłym klasztorze reformatów kursów pedagogicznych, przeznaczonych dla dzieci włościańskich, w których władze rosyjskie widziały przyszłych rusyfikatorów. Po klęsce powstania styczniowego w „Dzienniku Praw” został opublikowany ukaz o organizacji kursów pedagogicznych przeznaczonych dla osób pochodzenia polskiego. Artykuł 24 precyzował, że „na kursy pedagogiczne przyjmowana będzie młodzież stanu włościańskiego, głównie pochodzenia polskiego”². Kursy stwarzały możliwość awansu społecznego dla synów chłopskich, przez to autorzy projektu liczyli na pozyskanie sympatii społeczności wiejskiej, posiadającej bardzo niski stopień świadomości narodowej. W preambule ukazu zapisano: „W następstwie nowego urządzenia bytu włościan [uwłaszczenia] wyniknęła konieczna potrzeba upowszechniania i utrwalania elementarnej nauki między włościanami”³. Na nauczycieli, odpowiednio wykształconych i w pełni uległych rosyjskiej administracji, oczekiwało ponad tysiąc szkół elementarnych, w których kształcić się miało ponad 60 tysięcy uczniów. Szkoła dla nauczycieli ludowych w Siennicy, jako jedna z trzech na terenie Królestwa Polskiego, miała w krótkim czasie przygotować kadrę pedagogiczną do pracy nad rusyfikacją szkolnictwa elementarnego.

Kursy pedagogiczne umieszczono w budynku klasztoru reformatów, z którego usunięto zakonników za pomoc powstańcom w 1863 r.

¹ Fragment pracy magisterskiej, pt. *Strajk szkolny 1905 r. w Siennicy* napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Wojciecha Włodarkiewicza.

² Archiwum Główne Akt Dawnych [dalej: AGAD], Zespół Akt Komisji Mazowieckiej, Wydział Wyznań i Oświecenia, sygn. nr 16144, k. 58.

³ Ibidem.

Obiekt według raportu naczelnika powiatu nowomińskiego z 15 lutego 1865 r.: „był w dobrym stanie, z ogrodem, mógł pomieścić zakład naukowy”. Za otworzeniem szkoły w Siennicy przemawiał jeszcze fakt, iż miejscowość była położona w znacznej odległości od Warszawy. Rusyfikacji przyszłych nauczycieli służyć miał nie tylko odpowiedni program nauki, ale również właściwie dobrana kadra pedagogiczna. W 1872 r. przekształcono szkołę w Seminarium Nauczycielskie, co niewątpliwie podniosło rangę tej placówki. Zajęcia odbywały się wyłącznie w języku rosyjskim. Okres wzmożonej rusyfikacji trwał do 1905 r. Metody służące wynorodawianiu ludności polskiej przedstawił bardzo plastycznie Stefan Żeromski w powieści *Szyfowe prace*. Identyczne metody stosowali Rosjanie we wszystkich ośrodkach kształcących polską młodzież. Od uczniów wymagano bezwzględного posłuszeństwa. Wobec opornych, a szczególnie tych, którzy mówili po polsku, stosowano oprócz kar fizycznych również innego typu upokorzenia. Ciągłe rewizje w poszukiwaniu polskich książek i zabronionej literatury miały zastraszyć uczniów. Stosunek nauczycieli do uczniów był wrogi i lekceważący. Z pogardą traktowano polską przeszłość i kulturę. Wielu uczniów nie wytrzymało trudów kształcenia, kar i represji. Niektórych usuwano karnie, bez prawa do dalszej nauki z tzw. „wilczym biletem”⁴. Mimo prowadzenia polityki rusyfikacji młodzież polska nie traciła swojej tożsamości narodowej. Często młodzi ludzie świadomi konsekwencji podejmowali działania konspiracyjne⁵. Postawa ta wynikała z patriotyzmu, chęci poznania prawdziwych dziejów Polski, marzeń o możliwości odzyskania przez Polskę niepodległości. Okres ten stanowi jedną z najpiękniejszych kart historii Siennicy i szkoły. Wieloletnia tajna działalność, jaką prowadzili uczniowie, zaowocowała strajkiem w 1905 r. a w późniejszych latach – czynnym udziałem w czynie niepodległościowym. Siennica w 1905 r. była jednym z najaktywniejszych ośrodków strajkowych w Królestwie Polskim. Podobne wydarzenia miały miejsce w Siedlcach.

Przełomowym wydarzeniem dla uczniów siennickiego seminarium było zorganizowanie w grudniu 1904 r. „w gminie Siennica, w powiecie nowomińskim komitetu tajnego Ligi Narodowej”, jak nie omieszkał donieść w tajnym raporcie naczelnik zarządu żandarmerii powiatu nowomińskiego i radzymińskiego do oberpolicmajstra miasta Warszawy. A jak potwierdził później inny raport do generalnego gubernatora war-

⁴ S. Żeromski, *Szyfowe prace*, Kraków 2003, s. 17, 18, 23, 28, 45, 92-94, 120-121.

⁵ Przytacza to Jan Cudny w swych wspomnieniach (rkps), zbiory Izby Pamiątek Siennickich Szkół w Zespole Szkół w Siennicy.

szawskiego, organizatorami i członkami tajnego komitetu było 15 osób⁶. Miejscowy Komitet LN określił następujące zadania:

1. Przerwać w miejscowym Seminarium Nauczycielskim i w tutejszych szkołach elementarnych zajęcia oraz domagać się zmiany języka rosyjskiego na język polski, a nauczycieli Rosjan na Polaków.
2. W urzędzie gminy język rosyjski zastąpić polskim.
3. Usunąć rosyjski herb państwowy ze wszystkich urzędowych tablic i zastąpić go tablicami z polskim herbem: białym orłem i polskimi napisami.
4. Propagowanie wśród ludności konieczności usunięcia władz rosyjskich i dążenia do przywrócenia dawnego samorządu gminnego z władzami polskimi⁷.

Wkrótce nastał „rok 1905, brzemienny w wypadki polityczne, ekonomiczne i ogólnospołeczne znaczenia. Przez ciemne chmury przemocy, zasłaniające nasz horyzont, przedarł się tylko daleki odbłask światła wolności, oświecający ciemną atmosferę naszego kraju”⁸. Strajk młodzieży szkolnej rozpoczął się 28 stycznia 1905 r. w szkołach warszawskich. Szybko rozszerzył się na inne ośrodki. W dniu 3 lutego zastrajkowały: Siedleckie Męskie Gimnazjum oraz szkoły żeńskie – Pensja Zembrzuskiej oraz Szkoła Handlowa Jadwigi Barszczewskiej. Po odczytaniu petycji dyrektorom szkół uczniowie opuszczali mury szkoły, ostentacyjnie niszcząc rosyjskie podręczniki. Żądano nauczania w języku polskim oraz polskiej administracji, polskich nauczycieli i urzędników – „Z tej oto sali, w dniu 3 lutego 1905 r., po odczytaniu rezolucji, żądającej państwowej szkoły polskiej i wręczeniu jej drżącemu ze zdenerwowania dyrektorowi, wyszliśmy wszyscy Polacy, – aby już nigdy tu nie powrócić”⁹.

Strajk w Siennicy rozpoczął się 15 lutego 1905 r. o godz. 11.00¹⁰. Aktywność agitatorska uczniów Seminarium oraz kilkumiesięczna działalność tajnego komitetu LN przyniosła oczekiwane rezultaty. Około stuosobowa grupa miejscowej ludności przybyła do szkoły powszechnej

⁶ AGAD, Generalne Gubernatorstwo Wojskowe [dalej: GGW], nr 103727.

⁷ Według rękopisu uczestnika wydarzeń A. Pasiaka z 13 czerwca 1968 roku; AGAD, GGW, nr 103727.

⁸ Autor anonimowy, rękopis znajduje się w szkolnym muzeum przy Zespole Szkół w Siennicy.

⁹ I. Wojewódzki, *O szkole podlaskiej*, [w:] *Księga Pamiątkowa Siedlczan 1844-1905*, red. E. Chwałewik, J. Frankowski, B. Sawicki, S. Wąsowski, I. Wojewódzki, Warszawa 1927, s. 48-53.

¹⁰ W. Pochmara, *Wspomnienia*, zbiory Izby Pamiątek w ZS w Siennicy.

z żądaniem nauczania wszystkich przedmiotów w języku polskim¹¹. Wszyscy uczniowie „jak na komendę zrywali się na nogi” – wspomina A. Rumak. Nauczyciel jak zawsze, wydawał polecenia w języku rosyjskim. I nagle, ku osłupieniu nauczyciela, stała się rzecz dziwna. „Dzieci, przyzwyczajone wykonywać polecenia nauczyciela, z całą stanowczością buntują się przeciwko niemu” i zamiast książek w języku rosyjskim pojawiają się na ławkach polskie podręczniki. Uczniowie na polecenia nauczyciela Stanisława Musiałkowskiego odpowiadali po polsku, co wywołało jego gniew. Dzieci wówczas zaintonowały *Boże, coś Polskę*. Nauczyciel opuścił szkołę i powiadomił o zajściu stacjonujące w Siennicy wojska rosyjskie. Część uczniów opuściła szkołę, część pozostała¹². Wojsko przybyłe na teren szkoły zaczęło rozgarniać zbuntowane grupy uczniów. Następnie uzbrojona w kije grupa chłopów przybyła do gmachu Seminarium Nauczycielskiego. Dyrektorowi J. Morozowowi została wręczona pisemna petycja w języku polskim. Dyrektor poprosił, aby z uwagi na to, że nie zna dobrze języka polskiego, ponieważ pełni tę funkcję dopiero od siedmiu miesięcy, przetłumaczyć mu tekst na język rosyjski. Zwrócił się również do uczniów z prośbą o to, aby nie podnosili buntu, wrócili do klas i podjęli naukę. Po przetłumaczeniu na język rosyjski petycji przez jednego z uczniów dyrektor oświadczył, że prześle ją kuratorowi okręgowemu. Petycja uczniów siennickich brzmiała podobnie, jak żądania wysuwane w innych ośrodkach strajkowych. „Ponieważ całe społeczeństwo polskie żąda zmiany obecnego systemu szkolnictwa i unarodowienia szkoły – napisano – my, uczniowie seminarium siennickiego, uważając owe żądania za słuszne i potrzebne, i uważając się za przyszłych wychowawców i nauczycieli ludu, ze swej strony żądamy:

1. Języka polskiego jako wykładowego.
2. Nauczycieli wyłącznie Polaków.
3. Uwzględnienia wykładów historii, literatury i geografii polskiej oraz ludoznawstwa”¹³.

Dokument ten został podpisany przez wszystkich uczniów seminarium, w kolejności I, II i III kursu. W ten sposób utrudniono władzom rosyjskim dochodzenie, mające na celu wykrycie inicjatorów i organizatorów buntu. Wojsko obsadziło budynek seminarium. Bunt siennickich dzieci i uczniów Seminarium Nauczycielskiego, wsparty licznym udziałem miejscowego społeczeństwa, odniósł skutek. Na drugi dzień nikt nie

¹¹ A. Rumak, *Strajk w Siennicy*, „Jutrzenka”, 1927, nr 1, s. 5.

¹² Ibidem.

¹³ AGAD, GGW, Według rękopisu uczestnika wydarzeń A. Pasiaka z 13 czerwca 1968 r., nr 103727.

zgłosił się na zajęcia, zarówno do szkoły początkowej, jak i do Seminarium. Uczniowie zakwaterowani w internacie rozjechali się do domów¹⁴. Wydarzenia, jakie rozegrały się w Seminarium siennickim, oraz strajk w innych ośrodkach szkolnych na terenie Warszawy, Siedlec, Płocka, Mińska wpłynęły na wzrost nastrojów narodowych. Przykładem patriotycznej postawy uczniów i części społeczeństwa w tym czasie było postawienie w pobliżu kościoła krzyża z napisem: „Boże zlituj się nad narodem polskim i wybaw go z niewoli. Wierni synowie ojczyzny, 1905”¹⁵. Tego samego wieczora okna dyrektora Seminarium J. Morozowa obrzucano kamieniami i oddano w jego kierunku strzał z broni palnej. Dyrektora Seminarium w Siennicy niepokoiła również postawa części nauczycieli, którzy nie godzili się na wydalenie najbardziej aktywnych uczestników i organizatorów strajku. Do tych osób należał wspomniany już ksiądz Łukasz Janczak. Niepokojące dla władz było śpiewanie w kościele parafialnym pieśni patriotycznej *Boże, coś Polskę* w dniach 4 i 11 czerwca 1905 r. Tekst pieśni był powielany i rozdawany podczas nabożeństw¹⁶. Wypadki związane ze strajkiem szkolnym wpłynęły również na ożywienie życia narodowego na terenie miejscowej parafii.

Wydarzenia związane ze strajkiem szkolnym miały swój dalszy ciąg. Z Seminarium Nauczycielskiego usunięto wszystkich uczniów i przyjęto nowych¹⁷. W sierpniu 1905 r., młodzież podjęła próbę niedopuszczenia do przeprowadzenia egzaminów wstępnych na pierwszy kurs. Jednak akcja rusyfikacyjna została osłabiona i nastąpił okres powolnej liberalizacji stosunków wewnątrz szkolnych. Jak stwierdził jeden z uczestników tamtych wydarzeń „głównym sprzymierzeńcem przemocy, pomagającym wrogowi ciemnić nasze społeczeństwo i krępującym wszelką myśl wolności, była ciemnota. Więc chcąc przyspieszyć zamartwychwstanie Ojczyzny i powrót jej do życia politycznego, trzeba było odrodzić całe społeczeństwo, a dokonać tego można tylko przez oświatę”¹⁸. W latach następnych młodzież prowadziła wzmożoną działalność konspiracyjną, do której zaliczyć należy prowadzenie tajnej biblioteczki szkolnej i koła samokształceniowego. W 1913 r. uczniowie zerwali uroczystości trzechsetlecia panowania dynastii Romanowów¹⁹. Zwieńczeniem działalności niepodległościowej było przenikanie uczniów semina-

¹⁴ A. Rumak, op. cit.

¹⁵ AGAD, GGW, nr 103730.

¹⁶ „Jutrzenka”, 1932, nr 3-4, s. 15.

¹⁷ AGAD, GGW, nr 103730, k. 64.

¹⁸ Autor anonimowy, op. cit.

¹⁹ F. Nieprzed, *Działalność Sienniczian w latach 1905-1945*, Siennica 1988, s. 23.

rium do Legionów formowanych na terenie Galicji i utworzenie szkolnego oddziału Polskiej Organizacji Wojskowej.

W 1915 r., z uwagi na działania wojenne Seminarium Nauczycielskie ewakuowano z Siennicy najpierw do Łukowa, a następnie w głąb Rosji. Jednak już w październiku tego roku w wyniku zabiegów Komitetu Obywatelskiego z udziałem profesora Ignacego Braulińskiego i ziemianina Stanisława Dłużewskiego rozpoczęło działalność Królewsko-Polskie Seminarium Nauczycielskie ze szkołą ćwiczeń²⁰. Komitet szkolny z ofiarnością walczył o stabilizację szkoły, o zapewnienie jak najlepszych warunków lokalowych i materialnych oraz odpowiednie wyposażenia w pomoce naukowe.

Seminarium Nauczycielskie dało początek wieloletniej tradycji kształcenia nauczycieli, której okres szczególnej świetności przypadł na lata II Rzeczypospolitej. Siennicka szkoła pedagogiczna zapisała się i utrwaliła w historii polskiego szkolnictwa jako jeden z najstarszych w Polsce ośrodków kształcenia nauczycieli. Jej korzenie sięgają bowiem 1866 r., kiedy powołano w Siennicy Kursy dla Nauczycieli Ludowych, przemianowane w roku 1872 na Seminarium Nauczycielskie²¹. Siennicka szkoła, założona przez władze rosyjskie w celu kształcenia nauczycieli rusyfikatorów, stała się w niedługim czasie ośrodkiem polskości, patriotyzmu i walki o wolną Polskę. Uwidoczniło się to we wszystkich ważnych wydarzeniach historycznych – nauczyciele i absolwenci brali czynny udział w walce o odzyskanie niepodległości. W latach najbardziej dramatycznych wydarzeń dziejowych szkoła siennicka zawsze była ostoją polskości. Absolwenci, przychodzący tu ze skromnym przysłowiowym „żółtym kuferkiem”, opuszczali szkołę wyposażeni nie tylko w bogaty zasób wiedzy, ale także w cenne wartości moralne, duchowe, patriotyczne, które przyświecały im w pracy pedagogicznej, społecznej²². Pomimo upływu lat zasady te są ciągle istotne i wpajane kolejnym pokoleniom absolwentów siennickich szkół w toku niestrudzonej pracy wychowawców – nauczycieli. Tutaj na pewno, mogę to stwierdzić z całą odpowiedzialnością, wychowuje się obywateli Polski.

²⁰ AGAD, GGW, nr 103730, k. 199.

²¹ S. Czajka, *Dzieje Seminarium Nauczycielskiego w Siennicy w latach 1866-1936*, „Rocznik Mińskomazowiecki”, z. 3, 1995-1996, s. 164-171.

²² *Siennica jednym z ośrodków oświaty i kultury na Mazowszu*, „Wiadomości Historyczne”, nr 138, 1983, s. 25-35.